

УДК 821.161.2-1 «18»

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ М. ВОРОНОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ

Бондаренко Г.І.

Донбаський державний педагогічний університет

Масюченко В.П.

Дружківська ЗОШ I-II ступенів № 8

У статті доведено важливість національно-культурного та естетичного розвитку України у поетичних творах М. Вороного. Окремі ліричні твори поета допомагають повніше осягнути світ людини як творця історії. Естетичні засади М. Вороного зростали на авторитетних міркуваннях про специфіку художньої творчості першорядних філософів різних часів. Пошуки й знахідки художнього осмислення образу України переконують у тому, як безсмертна творчість людського духа, одкровення і вічна сила, бажання віри та краси розвивають гуманізм і демократичність, національне осердя світогляду.

Ключові слова: національно-культурний розвиток, естетичний світ людини, людський дух, символізм, національний дух, демократичність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Естетичні засади М. Вороного зростали на авторитетних міркуваннях про специфіку художньої творчості першорядних філософів різних часів. Від самого початку нового століття поет публічно оприлюднив сміливо обрану перспективну стратегію естетичного розвитку України.

Ще 1901 р. Вороний виступив із новаторськими ідеями щодо модернізації та європеїзації українського письменства, взятого в облогу урядом і адміністративно-цензурними інституціями царської Росії та приреченого на провінційне нидіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 80-90-х рр. XX ст. піднімається нова хвиля у вивченні символізму та інших течій модернізму. З одного боку, це пов'язано з тим, що на межі століття поезія позначалася світовідчуттям. З другого боку, цей факт можна пояснити зміною ідейно-естетичних, методологічних спрямувань та орієнтирів, що потужно стимулювалися яскравими подіями тодішніх суспільно-політичних і культурно-духовних процесів, обставинами виникнення й утворення української державності. Саме наприкінці XX ст. з'являються розвідки та монографії О. Білецького [1], Є. Волощука [2], М. Демківа [5], М. Ільницького [7], С. Павличко [9] та ін., у яких розглядаються проблеми раннього і пізнього модернізму як відкритої системи новаторського художнього мислення. Так, С. Павличко зазначала, що «модернізм у мистецтві означав передусім символізм, який можна розуміти в широкому й вузькому сенсі».

Саме символ, а не точні науки дозволяють людині прорватися до ідеальної суті світу, пройти, за визначенням В. Іванова, «від реального до реальнішого» [6, с. 31].

Тематичним змістом літератури письменник бачив любов у широкому значенні, красу в усіх її виявах (зокрема, як духовний скарб людини в усі часи, святе натхнення творця), та шукання правди (світла, знання, Бога).

Отже, **метою** дослідження є виявлення художньої майстерності М. Вороного крізь призму символізму кінця XIX – поч. XX ст.

Мета дослідження вирішує ряд завдань:

– обґрунтувати поняття символізм в українській літературі;

– виявити характерні риси символізму в його зіставленні з європейськими аналогами;

– розкрити своєрідність модерністських моделей авторської художньої свідомості засобами поетичних творів М. Вороного.

Символізм був останньою стадією трансформації романтизму в межах XIX сторіччя, органічно пов'язаною зі всім попереднім досвідом і в той же час спрямовувався до «нової поетики», тобто, виступав класичним варіантом мистецтва перехідної епохи [8, с. 516].

Найвидатнішою фігурою європейського символізму був норвезький письменник і драматург Г. Ібсен. Його п'єси «Пер Гюнт», «Гедда Габлін», «Ляльковий дім», «Дика качка» з'єднували конкретне і абстрактне. Символізм – це форма мистецтва, яка одночасно задовольняє і наше бажання бачити втілену реальність, і підійнятися над нею, – визначав Ібсен. – У реальності є зворотний бік, у фактів є приховане значення: вони є матеріальним втіленням ідей, ідея представлена через факт. Реальність – це плотський образ, символ невидимого світу.

Як і в європейській літературі, на ранньому етапі свого розвитку символізм в Україні був тісно пов'язаний з імпресіонізмом, що особливо відчутно в поезії М. Вороного, Олександра Олеся та інших українських поетів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вороний не тільки відважно закликав адресатів сміливіше порушувати «у своїх творах питання ширшої філософської ваги», а й пропонував їм звернути найбільшу увагу на естетичну сторону творчості. Звісно: він, котрий писав «Я красу люблю, Як рідну Україну» («Краса!»), прагнув і витонченості художньої форми. «Домінантою письменства, твореного на цих засадах у XX ст., на думку Вороного, мав стати символізм. Як зазначив О. Білецький, треба брати від символізму найкраще, те, що входить до його сфери й про що він може найкраще оповісти, – ту ж любов, красу і правду» [1, с. 598]. Цілком новим явищем було й те, що поет, безпосередньо не пов'язаний зі світом українського села, орієнтувався вже не на простонародного читача, а на інтелігента зі сформованими на світовій культурі художніми запитами і смаком. Сучасна література в концепції автора має стати відпочинком,

джерелом радощів для його змученої душі. Фактично в інтелігентському й інтелектуальному виступі Вороного, який організаційно не належав до перших модерністських угруповань літераторів Галичини або Наддніпрянщини, маємо ранній ініціативний проект модернізації рідного письменства, породжений зміною суспільно-культурної парадигми нової доби.

Вимоги, які Вороний слушно вважав запорукою оновлення й розвитку рідного письменства, висловлено також у різних його літературно-критичних, мистецтвознавчих виступах. Із них випливає: чинниками мистецького успіху автор бачив талановитість літератора, засвоєння європейської культури та вироблення артистичної власної, глибоке знання рідної мови, володіння технікою поетичного ремесла.

Ідеаліст у розумінні природи мистецтва, він розглядав його як безсмертну творчість людського духа, одкровення і вічну силу, бажання віри та краси.

Щоб поезія була гарна, її треба глибоко вистраждати та виносити в серці, збагатити характерно індивідуальним – продуманим і відчутим.

Показовими для естетичних уподобань передмодерніста є й світ його читацьких симпатій. Вороний у зрілості позбувся колишніх захоплень народницькою музою. Творчість духу, за Вороним, є поняттям універсальним («В ній всі краси кольори сяють, В ній всі чуття і змисли грають»), скажімо, неосяжного сонячного неба понад брудом і нікчемністю життя. Поезія прагне пізнати і розуміти трансцендентне – «надземне» і «незрозуміле». Фактично Вороний обстоював право поета на мрію.

Осміслення творчої еволюції лірика дає нам підстави вважати, що, розпочавши в 90-х роках свій поетичний спів «запізніло» – романтичними творами, він із початком 900-х років дав і «дистильовані майстерверки» – речі модерної «чистої краси». Це, наприклад, художня рефлексія на тему мистецтва «Мавзолей» (1901), психологічний самоаналіз духовного світу творця краси. За формою вірш є поширеним порівнянням душі ліричного «я» (самого автора) з кришталевим Мавзолеєм, у яким весь його «скарб мрій, звуків, фарб, ідей».

Як бачимо, українським раннім модерністам, зокрема Вороному, виявилася концептуально близькою засада профетизму митця. Іншими словами, це мотив святої самотини поета-пророка, приреченого спілкуватися з вищими сферами, але покликаною жити на самоті в царстві фантазій. Він генетичне успадкований із ідеалістичної філософії і романтичної літератури. Багате образне мислення письменника, його вільне ширяння уявою в різних площинах при втіленні теми «поет і поезія» розкрив вірш-міфологема «Ікар». Він присвячений світлій пам'яті першого українського летуна, «тарасівця» Левка Мацієвича. Твір скомпонований на образному поширеному паралелізмі сюжету давньогрецького міфу про Дедала і його сина Ікара – та факту загибелі Мацієвича в повітряній катастрофі, зазначає Г. Гнідан [4, с. 224]. Вороний художньою характеристикою-вмотивуванням опоетизував вроду і відвагу:

В ній знадна, могоща сила.

І для нього ти покинув

Землю, батька і полинув,

Як почув у себе крила [3, с. 155].

Українська версія світового мотиву про Ікара, спроектована на себе самого, переведена автором у площину символічної автохарактеристики. Як той грецький юнак і його український спадкоємець Левко Мацієвич, сонцепоклонником визнав себе також Вороний. Адже він прагнув напоїти творчість «сонячною живучою силою», теж літав до сонця на крилах мрій щасливих, але й спадав на землю «з високостей чарівних». Поміфологічному жажливий фінал неначе звістив загибель Мацієвича 1910-го року. Та Вороний прозрів річ іншу, ще вагомішу: вільний сонячний дух його творчості досі наділяє читачів сяйвом ясного проміння краси.

«Серце музики» – композиція з двох частин. Перша констатаційна й оцінна. Горе від тяжкої втрати поглиблене усвідомленням тяжкого боління Серця Лисенка «за Україну, за волю» (автентичний факт його біографії). Друга – естетична й епітафійна частина. Вона перейнята захватом «Яка краса! Усе життя В акорди перелить» і впевненістю ліричного мовця: співець-музика вічно житиме в натхненному співі.

До найвизначніших постатей історії рідної літератури поет звернувся й під час роздумів над долею України. Вороний вивірив покоління нащадків, своїх сучасників, глибинним сенсом дум та сакральних слів батька Тараса. Надибусмо й виділену Вороним ремінісценцію відомої інвективи проти нікчемних землячків, що виконує ідентичну роль («Славних прадідів великих Правнуки погані»).

«Вістря» твору не тільки демонструє афористичність фіналів Вороного, а й розкриває концептуальний його підхід до творчої сили як ознаки живого народу:

Її ніщо в світі не може спинить,

Вона, як сама невмируща природа,

Будує, руйнує, щоб знову творить [3, с. 157].

Громадський темперамент Вороного-діяча та майстерність поета-новатора взаємодіяли на різних рівнях, були ідейним та емоційним елементом його поезії в різні часи. Вірші звучання, ширшого за особисте, об'єднав розділ «З хвиль боротьби». До нього ввійшли, у числі інших, вірші 900-х років написання «Горами, горами...» та «Краю мій рідний!...». Перший започаткований пісенно-розлогим і тужливим зачином у тональності псалма: «На весь край Гореньком, гореньком Розлялось, як мореньком, через край...». Та цю невеселу інтонацію зразу ж руйнує друга строфа з її філософсько-афористичною певністю, рішучою експресією й зміною мовного темпоритму.

Другий із віршів – кондесована до краю мініатюра. Адресатом її строф виступають «рідний, зневажений край», який крає тяжким боєм серце ліричного героя, та його «бідний, окрадений люд». Спонтанний німий вибух емоцій супроводжує непереборну пам'ять мовця про те, що назавжди вкарбувалося в очі рідного народу, – «Горе і жах!». Сердечність звертань витворюють опосередкований портрет патріотично налаштованого інтелігента, учасника змагання за кращу долю України.

Вороний органічно творив неоромантичну антитезу «мрія – дійсність» по канві української

автобіографічної проекції сюжетів про вічного скитальця грішника Марка, безкрилого в падінні Ікара та безсилого Антея. Вражаючої емоційної сили тут – громадський «вихід», зумовлений пластичною драматичною проекцією настрою ліричного героя.

Узмістовлення самостійної мистецької реальності національним елементом для них є підґрунтям модерного світогляду. У специфічних формальних мистецьких категоріях вони намагаються подати синтез відчуттів, вражень, традицій, історії і загалом минулого. Україна – це місце певної комбінації ліній, фарб, запахів, форм, кольорів неба, відблисків води, шуму гаїв, ширини і шуму степів, це комбінація таких естетичних вражень, впливів, формацій, які творять українську національність, національний дух і світогляд. Так, через символи і форми М. Демків усвідомлює зв'язок національного та естетичного [5, с. 125].

Щирою патріотичною радістю сповнений вірш-присяга рідній неньці Україні віддати в боротьбі за її державність «серця кров і любов». Ритмотворчий рефрен славної пісні – і святий наказ, і заклик до братів відважно збройно боротися «За Україну, За її долю, За честь і волю, За народ!». Узагалі поезія Вороного на тему відродження України весни 1917 р., як і гімни волі Павла Тичини, Олександра Олеся, Агатангела Кримського, Людмили Волошки й інших поетів, випромінюють радість усієї української нації: «Прийшла пора, прийшла година – Сміється Київ, сяє Львів! Ярмо одвічних ворогів Скидає вільна Україна!» (вірш «Коли ти любиш рідний край!..») збагачений розумінням потреби мати козацький «позір» за зловорожими намірами).

Речник краси кохання, мистецтва, рідної природи, заслуханий у земні й небесні вияви «музики сфер», співець міста Вороний залюбки культивував негромадські (особистісні, пейзажні тощо) мотиви. Ліро-драматизм мотивів і образів. Багате розмаїття почуттями серце його ліричного другого «я». Воно то стискається від голоду і жаху, вкарбованого в очах люду нещасної землі («Краю мій рідний!..»), то стліває на попіл, і знеможене, втративши мрії-крила, саму життєву снагу (рефлексія «*Vae victis!*», лат. «Горе переможеним!>). То зливається з блакитним простором могутнього і звабливого моря, вільного і бунтівливого, як душа співця (пеан «До моря»). То посиляє жалі в зоряний простір, знаходить розраду в щирій приязні у «любий час Зелених Свят, Коли квітчається Вкраїна».

Знайдемо також у Вороного, як і в Олександра Олеся, трафаретний «арсенал поетичних значимостей», зазначає С. Павличко, до якого належали зорі, квіти, казки, мрії, солов'ї, феї, німфи. Це те епігонство старого романтизму, що трималося в поезії довго, опускаючись усе нижче. Талант Вороного й у цю відому образність удихнув нове життя [9, с. 236]. Його «дух сполоханий», у серці – «чуття побожної хвали».

Ви усміхнулись яснозоряно,

Холодним полиском очей, -

І я схилився упокорено,

Діткнутий лезом двох мечей [3, с. 25].

Взагалі кохання Вороний розумів як високий, а то й оргіастичний лет двох душ в «неосяжні високощі», як горіння, приклад для нащадків, як

процес уливання всіх духовних сил у «світовий процес творіння» («Чи зумієш?» із циклу «*Ad astra*» – лат. «До зірок»). Тим-то так боліче він сприйняв розрив із незабутньою дружиною. Свідченням цьому є драматична пульсація любовної теми в ліриці Вороного в міжчассі 1904-1910 років.

Болісне переживання втрати раю поетом і його героєм, які відчували себе за його брамою, є емоційним стрижнем центральних у лірично-драматичній структурі віршів «Твої уста!» і «Ти не любиш мене...». Останній із них – благання до Бога зжалитися, вможливити повернення до раю. Ліричний суб'єкт глибоко прочув: себе коханою «личка ясного» йому «весь вік туманіти». Справжньої сили і природності досяг лірик у рядках:

Розлюбити тебе, розлюбити тебе,

Та чи ж сонце розлюблюють квіти?

Та чи ж можна примусити серце слабе

Те, чим б'ється воно, не любити? [3, с. 620].

Обожествлення коханої; пам'ять про минуле; муки любові, не втихаючі з плином років; ридання «безпритульного поета» і його молитва про чудо; бажання і неможливість порвати кайдани почуття; прагнення відродитися до життя, врешті відтворити «сіянням чистим, ясним» у піснях красу любого образу – такий діапазон і перебіг почуттів до «Finale» циклу.

Свою роль у ліриці Вороного відіграв фольклор, гармонійно поєднаний з літературними поетизмами. Наприклад, у циклі про кохання «*Amoroso*», багатому на народнопісенну образність («гай-розмай», «Темна нічка – рідна мати», ліричні звертання «Ой дівчино чорноброва», «Ой козаче-небораچه»), поет повністю оволодів творчою манерою народної лірики кохання. Водночас пейзажні вірші, у яких Вороний виявив себе добрим майстром, показують виразний національний колорит його образного мислення.

Значну літературну історію має «Свшан-зілля». У Вороного сюжет про полоняника князя Володимира Мономаха половецького ханенка (він зріс у розлуці з рідним краєм, збайдужів до нього, і лише запах степової трави, а не рідне слово й пісня навіть, повернув йому патріотичну пам'ять, а його самого батьківщині) став матеріалом ідейно-естетичної трансформації. Поет надав йому композиційного «фреймового» обрамлення, пов'язав цим давноминулі події легенди зі своєю сучасністю.

Можливо, не все з написаного тонким ліриком і поетом-патріотом Вороним перейшло випробування часом, та й змінилися вже від його доби століття й тисячоліття.

Творчий набуток Миколи Вороного в кращій основній частині є мистецьким надбанням масштабу, значнішого за національний.

Висновок. Отже, нами було розкрито своєрідність модерністських моделей авторської художньої свідомості засобами поетичних творів М. Вороного.

Для символістів внутрішнє духовне життя наскрізь індивідуальне, неповторне, тому митці утверджують цінність і значущість кожної індивідуальності з окремим неповторним світом. Індивідуалізм став однією з визначальних складових світогляду символізму. Символізм демонстрував становлення таких модерних історичних змін ціннісного світу, коли відбувається процес психоло-

гічного народження нової людини ХХ ст. людини, яка повинна була з'явитися як у світовій, так і в українській культурі, а разом з нею і символізм, що формував сферу самопсихоаналізу.

Властиву для української літератури злободенню соціальну проблему молода генерація поетів-символістів висвітлює по-новому, через зображення складного психологічного жит-

тя персонажів, їх почуттів, настроїв, роздумів. Життя всіх верств суспільства передавалося вже не крізь призму етнографії і побутописання, а через поглиблений психологічний аналіз. Нехай сьогодні не всі поетичні вирішення та знахідки М. Вороного сприймаються як самотні новації, але свого часу вони значною мірою стали відкриттям навіть для його побратимів пера.

Список літератури:

1. Білецький О. Микола Вороний / Білецький О. Зібрання праць: У 5 т. – К.: Дніпро, 1965. – Т. 2. – С. 596-624.
2. Волощук Є. Європейський символізм: методичні стратегії репрезентації літературного напрямку в школі / Є. Волощук // Зарубіжна література. – 2000. – № 10. – С. 21-27.
3. Вороний М. Твори / М. Вороний. – К.: Наукова думка. – 1996. – 700 с.
4. Гнідан Г. Історія української літератури кінця ХІХ початку ХХ ст. / Г. Гнідан. – К.: Либідь, 2005. – 600 с.
5. Демків М. Про символізм в українській поезії початку ХХ століття // Тема / М. Демків. – 2001. – № 2. – С. 124-126.
6. Иванов В. Две стихии в современном символизме; заветы символизма; мысли о символизме // В. Иванов. Родное и вселенское. – М.: Республика. – 1994. – С. 26-35.
7. Ільницький М. Від «Молодої музи» до «Празької школи» / М. Ільницький. – Львів, 1996. – 124 с.
8. Літературознавчий словник – довідник / За ред. М.В. Лесин. – К.: Академія, 1997. – 748 с.
9. Павличко С. Дискурс модернізму в українській Літературі / С. Павличко. – К.: Дніпро, 1997. – 439 с.
10. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – Т. 1. – К.: Рось. – 1994. – 654 с.
11. Яременко В. Українське слово / В. Яременко. – Т. 1. – К.: Наукова думка. – 1994. – 482 с.

Бондаренко Г.І.

Донбасский государственный педагогический университет

Масюченко В.П.

Дружковская общеобразовательная школа I-II ступеней № 8

ПОЭТИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ Н. ВОРОНОГО В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО СИМВОЛИЗМА

Аннотация

В статье доказано важность национально-культурного и эстетического развития Украины в поэтических произведениях Н. Вороного. Отдельные поэтические произведения поэта помогают более полно раскрыть мир человека как творца истории. Эстетические принципы Н. Вороного возрастали на авторитетных рассуждениях о специфике художественного творчества первоочередных философов разных времен. Поиски и находки художественного осмысления образа Украины убеждают в том, как бессмертно творчество человеческого духа, откровения и вечная сила, желание веры и красоты развивают гуманизм и демократичность, национальный очаг мировоззрения.

Ключевые слова: национально-культурное развитие, эстетический мир человека, человеческий дух, символизм, национальный дух, демократичность.

Bondarenko G.I.

Donbass State Pedagogical University

Masyuchenko V.P.

Druzhkivka School of I-II levels № 8

POETIC WORKS BY N. VORONOV IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN SYMBOLISM

Summary

The article proves the importance of national cultural and aesthetic development of Ukraine in poetry of Voronov. Some works of lyrical poet help understand the world better as the creator of human history. Aesthetic principles of Voronov rose on influential arguments about the specific art of primary philosophers of different times. The search and discovery of artistic reflection image of Ukraine convince both immortal works of the human spirit, revelation, and eternal power, the desire to develop faith and beauty humanism and democracy, national core philosophy.

Keywords: national and cultural development, aesthetic world of man, the human spirit, symbolism, national and democracy.